

Gönczi (eredetileg Göncz 1886-ig) Ferenc (1861.júl.29. Rád vagy Nemesrádó – 1948. nov.22. Kaposvár): okleveles tanító, megyei királyi tanfelügyelő, néprajzkutató, múzeumigazgató).– Paraszti származású, édesapja borkereskedéssel is foglalkozott, de hamar meghalt. – Elemi iskoláit Nagykanizsán, a polgárit Zalaegerszegen végezte, állami tanítóképzőbe Znióváraljára került (Turóc vármegye, [ma Kláštor Szlovákia]), ahol 1880-ban lett okleveles tanító. Tanítói munkáját szinte évente más elemi iskolákban végezte eleinte, magyar nyelvű és különböző nemzetiségi iskolákba is meghívták. 1880-ban Istvándiban házitanító, 1881-2-ben Mikén német-magyar, 1882-3-ban Dunaszekcsőn német-magyar nyelvű iskolában, 1883-85-ben a bántornyai plébánia [Turnische, ma Szlovénia] nagypalainai vend katolikus egyházi iskolájában segédtanító. A horvát Zrínyifalván [Kursanecz, Szlovénia] már állami iskola rendes tanítója 1885-1895 között. 1895-1901 között Újpesten alkalmazták, majd segéd tanfelügyelő lett 1902 novemberéig, ezután Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye, 1905 végétől 1912-ig Désen [Des] Szolnok-Doboka vármegye királyi tanfelügyelőnek nevezték ki. 1914–1922 között egy évi (1919) megszakítással Somogy megyében tölti be ugyanezt a hivatalt. 1915-től a Somogy Megyei Múzeumegyesület ügyvezető igazgatója, a későbbi múzeum gyűjteményeinek egyik megteremtője, gondozója, hét alkalommal költöztetője, nyilvántartásának elvégzője. 1932-től a Kaposvári Múzeum igazgatója 1948-ban bekövetkezett haláláig. – Pedagógiai tárgyú cikkeket a Zalai Tanügy, Zalai Napló, Pedagógiai Szemle, Zalai Közlöny, Néptanítók Lapja, Népművelésügyi hasábjain jelentetett meg. – Néprajzi gyűjtéseit Muraköz horvát és a Zala megyei vend falvaiban kezdte meg – fellelkessedve a Néptanítók Lapjának 1883. évi gyűjtési felhívásán – s ezzel egyik első és legalaposabb nemzetiségi néprajzi gyűjtőkké vált. Igyekezett a sajátos nemzetiségi vonásokat kiemelni, helyenként a változásokat is észrevételezte, monográfiai részletességre törekedett, de ez nem jelenti azt, hogy fejezetei egyenlő értékűek. Értékes a történeti eseményekhez, különösképpen a Zrinyi családhoz kötődő folklór felderítése, de a hiedelmek, szokások, az építkezés leírása is. A horvátokról írt kötetben bőséges a népnyelvi anyag is. Magyar anyagot később, Göcsej és Hetés népénél kezdett feltárni az 1900-as években nyári szabadságai alatt. Anyagi támogatást a Kisfaludy Társaságtól, és a Közoktatási Minisztériumtól kapott a gyűjtőmunkára, a kiadásra más intézményektől is. Néprajzi oktatásban nem vett részt, ennek ellenére kiváló érzékkel tervszerűen gyűjtött és másokkal is gyűjtetett fel minden veszendő emléket, még érvényben lévő jelenséget abból a célból hogy e népcsoportok szellemi és tárgyi kultúrájáról lehetőleg teljes képet tudjon adni. A századforduló Göcsejének pontos, megbízható leírása elsőrendű jelentőségű, megalapozott minden későbbi kutatást. A kötet

maga könyvészetileg is tetszetős nagyszerű rajzaival és színes és fekete-fehér fotóival. A témán belül a hetési rész ismertetése elnagyoltabb. Somogyi tárgygyűjtéseit 1914-19 között iskolai látogatásai során kezdte el, majd az 1920-as években folytatta és összekötötte a somogyi gyermekélet, játékok, szokások, a somogyi pásztor és betyárélet adatainak feljegyzésével is és részben kérdőíves gyűjtésével 242 községet járva be. Első komoly inkább szociológiai jellegű tanulmányát 1926-ban írta a somogyiak egykézéséről. A témát már több szerző feldolgozta Somogyban a századfordulón, Jankó János is, így Gönczi tanulmánya aránylag későn reagált e problémára. Mégis a somogyi gyermekek életéről írt munkájának ezt a részét tartotta Györffy István a legalaposabbnak, néprajzi, szociológiai szempontból is a legértékesebbnek. Legalább ilyen jelentősége van annak, hogy a nemzetiségi falvak anyagát is feldolgozta, különösen gazdag volt a Dráva menti horvátok gyermekneveléshez fűződő hiedelemanyaga. Tekintettel volt a családi és jeles napi szokások leírásánál a változásokra is (1937), a gyermekek nevelésével kapcsolatosan a hiedelmek rendkívül széles repertoárját sikerült felgyűjtenie, szintén nagyon fontos a gyermekneveléssel kapcsolatos bútorok, a játékok és más tárgyi anyagok számbavétele, rajza. A megye táji, kulturális tagolódásáról, az egyes nemzetiségi csoportokról is igyekezett képet adni részben Csorba József, Vikár Béla, Jankó János, Baksay Sándor munkái alapján. Ez meglehetősen elnagyoltra sikerült. Fényképeket munkáihoz Gönyey Ébner Sándor készített, akinek fényképező és gyűjtőkörútjait az 1920-as évek végétől intézte, útjain elkísérte. Gönczi a megye területén gyűjtött és gyűjtetett helyi fényképezés paraszti tárgyú fényképeit is. A somogyi betyárvilág témájának feldolgozásához alapos levéltári kutatómunkát végzett (1944), igyekezett – mellőzve a néphagyomány romantikus betyárszemléletét, de figyelembe véve a szájhagyomány adatait is – reális képet adni e törvénytől kívüli csoport valóságos tevékenységéről. Levéltári forrásokat közlő cikkeket adott ki számos népeleti vonatkozású témáról: viseletekről, céhekről, perekről, árszabásokról, büntetésekről, adózásról, különféle büntetési eljárásokról, szokásokról is. Göcsej népköltészetéről való kötetét is sikerült nyomdába rendeznie, amely máig a legteljesebb gyűjtemény e témában e területről. Csak későn sikerült csak nyomdába adnia nagyszerű göcseji népköltészeti gyűjtését (1948). A somogyi gyermekjátékok gyűjteménye már halála után jelent meg, ebben az énekes, szöveges játékokat vette sorra 26 csoportba sorolva a az egyes típusokat, dallamot és játékleírásokat is közölve, ezt tette teljesebbé 81 kiolvasóval. Érdekes megállapítása, hogy minél népesebb, kultúraltabb egy-egy helység, a gyermekek annál többféle játékot tudnak. Munkája alapvető a későbbi gyermekjátékok gyűjtésénél. – 1922-től kezdve a Múzeum anyagából több kiállítást

rendezett - beleértve a Rippl-Rónai Ödön-féle hagyaték nyilvánossá tételét is. 1922-ben a MÁV Intézet folyosóján rendezett elsőként a Múzeum anyagából a bemutatót, 1923-ban a Falufejlesztési kiállításon szerepelt kitüntetéssel somogyi anyaggal, 1934-ben állandó kiállítást szervezett 9 egységgel a vármegye házában és időszakos kiállítást Bécsben. 1927-28-tól kezdte el a múz. anyagának nyilvántartását gyarapodási naplóba és készített rajzos-képes leíró kartonokat a néprajzi tárgyokról, 1930-tól a Rippl-Rónai Ödön féle gyűjteményről, mindezt 1938 után már segítséggel végezte. Gondja volt arra is az 1930-as évektől, hogy a leendő göcseji múzeum, illetve a Göcseji Egyesület szervezéséhez a Zala megyeieknek tanácsokat adjon, levelezzen, tervezeteket készítsen. Első ízben ő javasolta ekkoriban egy göcseji falumúzeum szükségességét. Somogyban ásatásokat is szervezett, amelyeken a régész szakemberek mellett maga is részt vett (pl. 1925 Kisbár: római kor, 1928. Somogyacsa 1931. Orda, Ságvár . paleolit, Szalacska: kelta, Szabás: honfoglalás, 1932 Kaposvári vár: késő középkor, stb) A leltárba vételhez a régészeti és numizmatikai anyagokat meg is határozta a megfelelő szakemberekkel. A második világháború alatt gondoskodott a múz. anyagának biztonságba helyezéséről. 1947-ben revíziózta munkatársaival az összes gyűjteményt. Ebben az évben Somogy megye a demokráciáért címmel kiállítás is szervezett, behozta a somogyvári apátság kőfaragványait, részt vett a somogyszili ásatáson is. Életének utolsó éveiben is munkálkodott gyűjtései feldolgozásán a múzeumi nyilvántartáson. – A Néprajzi Társaság 1913-ban választmányi taggá, 1939-ben levelező tagjává választotta. Zalaegerszegen 1943-ban még életében az ONCSA falu egy utcáját róla nevezték el. 1974. szeptember 23.-án Zalaegerszegen szoboravató ünnepség volt tiszteletére.

F.m.: Muraköz és népe. (Bp., 1895) ; Göcsej és kapcsolatosan Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése. (Kaposvár, 1914.); A Zala megyei vendek. (Kaposvár, 1914.); Somogyi gyermek. (Csurgói Könyvtár VI. Kaposvár, 1937 312.) ; Somogyi betyárvilág (Kaposvár, 1944.); Göcsej népköltészete. (Zalai Táj- és Népkutató Munkaközösség, Zalaegerszeg, 1948); Somogyi gyermekjátékok. (Dunántúli Tudományos Intézet. Szerk.: Szabó Pál Zoltán. Kaposvár, 1949.)

Irod.: Hortobágyi Ágost: G.F. (Somogyi Helikon Kaposvár, 1928.); Gönyey Sándor: G.F. (Eth. 1948.); Gunda Béla: Ethnographische Forschungen von F.G. bei den Slovenen und Kroaten Etnoloski (Pregled Nr. 12. Ljubljana, 1974.) Nagy Betti: A Göcseji Múzeum dokumentumai Gönczi Ferenc életrajzához. (Zalai Múzeum 6. Zalaegerszeg 1996.235-250.)

Knézy Judit